

ב"טור שישי" של סבר פלוצקר (2.5.2008) תחת הכותרת "ההשכלה הגבוהה נהרסת והממשלה לא עושה כלום" התראיין פרופ' מנחם יערי, נשיא האקדמיה הישראלית למדעים. פרופ' יערי התאונן כביכול על הזנחת ענייני ההשכלה הגבוהה והמחקר על ידי הממשלה ועל חוסר התייחסות רצינית לדו"ח והמלצות ועדת שוחט שבחנה את מצב ההשכלה הגבוהה בישראל. הטלת האחריות למצבם העגום של האוניברסיטאות וההשכלה הגבוהה על הדרג הממשלתי קל, נוח ואולי אף פופולרי. לדידי כחבר סגל במוסד אקדמי המכיר את המערכת מבפנים ולדידם של אזרחים רבים המשקיפים מבחוץ אין ההסבר פשוט כל כך. הבנת התהליך מחייבת את המערכת האקדמית לבחון את יחסה כלפי הציבוריות הישראלית כמו גם בחינה פנימית נוקבת של פעולותיה והתנהגותה עצמה.

ההתפתחות שחלה בדור האחרון במערכת הפוליטית וגרמה לעליה של שכבת הנהגה בינונית ורדודה בצמרת הפוליטית לא פסחה למרבה הצער על מערכות ציבוריות אחרות ובהן המערכת האקדמית. רוב חברי הסגל האקדמי וחלק מהנהגת האוניברסיטאות "זרמו" עם התפתחות זאת למחוזות לא רצויים ואף דחויים. התפקיד החשוב של איש הסגל האקדמי, כאינטלקטואל ואיש רוח אשר מזוהה כברומטר המוסרי של החברה ואמור להביע את האמת שבלבו ללא מורא וללא משוא פנים הוזנח כלא היה. השתיקה העולה מקמפוסים נוכח העוולות של ההנהגה הפוליטית הנהנתנית הדואגת לאינטרסים האישיים שלה, כלפי מגזרים רבים, ובעיקר החלשים באוכלוסיה, היא סימן לחוסר רגישות חברתית. קולם של חברי הסגל לא נשמע בכל הקשור לקיטוב החריף שנוצר ומעמיק במצבם הכלכלי של שכבה רחבה של שכירים העובדים בתנאים קרובים לעבדות. הנהלות האוניברסיטאות אף הצטרפו למהלך ניצולי זה. מכאן קצרה הדרך לצמצום במספר חברי הסגל, צמצום תחומי מחקר "לא-רווחיים" בייחוד במדעי הרוח, רדיפה אחר פופוליזם מדעי, טיפוח יחסי ציבור וחיפוש אחר רייטינג. התנהגות זאת של האוניברסיטאות השואפות להידמות לכל גוף כלכלי רווחי אחר, הזועקות רק כדי לקבל את ליטרת הבשר שלהן, לא מותירה סיבה מוצדקת לתמיכה ציבורית וממשלתית מאסיבית במוסדות להשכלה הגבוהה.

ההסתכלות הפנימית היא אף חשובה יותר. המערכת האקדמית והמחקרית מתנהלות כיאה למדינות העולם השלישי, ובו בזמן מבקשות תמיכה ציבורית וממשלתית כיאה למדינה מתוקנת ונאורה. הדבר קשור להתנהלות המקצועית והאתית של חברי הסגל והקולגיאיות ביניהם מחד, ולהתנהלות קרנות המחקר הציבוריות, מאידך. הדלדול בסגל האקדמי הצעיר לא נובע רק מצמצום תקנים וחוסר תקציבים כדברי פרופ' יערי, אלא בעיקר מטיפול הרע, חוסר העידוד וחוסר הקידום של אלה בהמשך דרכם. כמעט כל חבר סגל צעיר מגיע

לאוניברסיטאות בארץ על תקן של "כוכב עולה" מבחינה מדעית. דע עקה תוך זמן קצר הוא חווה את "קנאת החוקרים" שלא לשמה, ונאלץ להשקיע את מרצו בתמרון והישרדות בפוליטיקה הפנימית הכוחנית והדורסנית במקום לעסוק במחקר. לאיש סגל אינדיבידואליסט ועצמאי כמעט אין יכולת קיום במערכת מסוג זה. כפועל יוצא מזה, מושגים כגון אחריות מקצועית, יושר ודוגמה אישית הפכו מזמן למילות גנאי במערכת האקדמית כמו מחוצה לה.

הקביעות בעבודה, הקידום בדרגה, הזכייה בתקציבי המחקר גם הם הפכו לתהליכים המושפעים באופן מכריע משיקולים אישיים-פוליטיים לא ענייניים. תוספות השכר המשולמות על ידי האוניברסיטאות לחוקרים שזכו בתקציבי מחקר, כביכול לעידודם, ויצירת תקציבים אישיים גמישים גרמה לתחרות פראית ויצירת קבוצות אינטרסנטיות בקרנות המחקר ה"תחרותיות". כתוצאה מכך התמיכה בהצעות המחקר בקרנות אלה איבדה את בסיסה הערכי, הפכה להיות מפלה ומהווה מרשם לבינוניות מדעית. כאשר אותם הידיים שקבעו את הכללים לשימוש בכספים בתקציבים אלה זהות לידיים המקבלות אותם, לא קצרה הדרך לניצול לא-אתי ואף על-סף הפלילי של כספים אלה. חלק מתקציבים ציבוריים אלה בהגיעם לאוניברסיטאות משנים כבמטה קסם את ייעודם המקורי והופכים לתקציבים אישיים גמישים שייעודם החדש יכול להיות בניגוד מוחלט לזה המקורי. אין ספק שחבר סגל צעיר בחו"ל לא חווה מערכה קשה זו בדרכו האקדמית.

אם לאקדמיה הישראלית למדעים חשובה עתידה של ההשכלה הגבוהה וטיב המחקר המדעי בארץ מוטב שתייעד אחת מוועדותיה לחקר דרכי התנהלות אלו ולהציע פתרונות לתיקונם, פתרונות העומדים במבחן הציבורי, כיאה למדינה מתוקנת ונאורה (רצוי בהתנדבות אם חברי הוועדה כבר מקבלים שכר מגורם אחר). אז תהיה לה גם הצדקה מוסרית לבוא בדרישות לתמיכה ציבורית ולמימון ממשלתי מתאים.

הכותב הוא חבר סגל אקדמי בטכניון